

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ В ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ РЕКРЕАЦІЙНОГО ЗАКЛАДУ

Стаття присвячена дослідженню особливостей розвитку креативності в підлітків в умовах рекреації.

Ключові слова: креативність, рекреація, підлітковий вік.

Одним з найважливіших завдань освітньої практики виступає пошук талантів і створення сприятливих умов для їхнього розвитку. Саме розвиток креативності дає можливість людині творити і створювати нові оригінальні продукти своєї діяльності. У вітчизняній та зарубіжній психологічній науці існує велика кількість фундаментальних досліджень з проблеми креативності (Ф. Баррон, Д.Б. Богоявленська, Дж. Гілфорд, З.В. Денисова, В.М. Дружинін, А. Маслоу, Р.В. Овчарова, Л.О. Орбелі, А.Ф. Осборн, Я.О. Пономарьов, О.К. Тихомиров, Е.П. Торренс, М.О. Холодна.), в яких вивчаються поняття креативності, її структурні компоненти, роль та місце в структурі особистості, взаємозв'язок з інтелектом, умови розвитку креативності особистості та інше.

Теоретичний аналіз літератури показав, що в психології накопичено багатий теоретичний і емпіричний матеріал з різних аспектів проблеми розвитку креативності. Проте аналіз наукових досліджень показує необхідність подальшого вивчення значущих для практики розвитку креативності питань, що стосуються розвитку креативності в підлітків в умовах рекреаційного закладу.

У психологічній науці немає єдиного визначення поняття креативності. Вивчення креативності відбувається з позицій психодинамічного підходу (А. Адлер, К.Юнг), прагматичного підходу (Е. де Боно), психометричного підходу (Дж. Гілфорд, П. Торренс), особистісного підходу (Ф. Баррон, Г. Айзенк, А. Маслоу), інтегративного підходу (Р. Стернберг, Т. Любарт), нейролінгвістичного програмування (Р. Дилтс, Т. Фолконар), стратегіально-діяльничного підходу (В.О. Моляко), синтетично-процесуального підходу (Д.Б. Богоявленська) [6]. Креативність розглядається як властивість мислення та як особистісна характеристика. Креативність це здатність до генерування нових оригінальних ідей, які відрізняються від загальноприйнятих, стереотипних.

Сензитивними періодами розвитку креативності виступають дошкільний та підлітковий вік. У своїй роботі ми спираємось на дослідження С.М. Симоненко, що саме в підлітковому віці є найсприятливіші умови для розвитку креативності. Як зазначає Н.С. Лейтес у своїх дослідженнях обдарованості саме в підлітковому віці відбуваються зміни в активності інтелекту. Підліткам характерні прояви вигадкування, фантазування, готовність приводити до дії задуми. На початку цього вікового періоду дітям притаманна цікавість, допитливість, імпровізація. Проявляється самостійність висловлювань, що характеризує зрілість особистості на цьому віковому етапі, винахідливість і колекціонування [5]. На початку підліткового віку діти ще не оцінюють свої творчі здібності, схильність до мистецтва, але пізніше ця риса починає проявлятися, що потребує розвитку саме творчості.

На розвиток креативності та творчого мислення саме в підлітковому віці вказують і М.Р. Гінзбург та Д.І. Фельдштейн, обґрунтовуючи це тим, що формування спеціальних прийомів та способів цієї діяльності дасть можливість формування усвідомленого ставлення до власних життєвих цілей та планів підлітків [6].

Соціальний розвиток у підлітковому віці передуює інтелектуальному і визначає можливість переходу людини на новий ступінь розвитку в онтогенезі (за Д.І. Фельдштейном). Саме в означеному віці відбувається перехід від дитинства до дорослості. Характерними ознаками процесу формування особистості виступає соціалізація, прагнення до пізнання себе, до самореалізації, а також зміна змісту мотиваційного комплексу [9]. Ці зміни мають значний вплив на змістову сторону мислення, а значить і на розвиток креативності. Виходячи з цього, ми вивчали розвиток креативності в умовах рекреації.

В науці не існує єдиного визначення поняття рекреації. Так, в роботах В.О. Квартальнова [3] наводяться такі визначення рекреації, як-то: розширене відтворення фізичних, інтелектуальних та емоційних сил людини; будь-яка гра, розвага і т.п., використовувані для відновлення фізичних і розумових сил; найбільш швидко розвивається сегмент індустрії дозвілля, пов'язаний з участю населення в активному відпочинку на відкритому повітрі, який припадає переважно на уїк-енд; перебудова організму і людських популяцій, що забезпечує можливість активної діяльності за різних умов, характер та зміни навколишнього середовища; цивілізований відпочинок, що забезпечується різними видами профілактики захворювань у стаціонарних умовах, екскурсійно-туристськими заходами, а також у процесі занять фізичними вправами.

На думку В.С. Преображенського рекреація – це "діяльність людини у вільний час, здійснювана з метою відновлення фізичних сил людини, а також для її всебічного розвитку і характеризуються в порівнянні з іншими видами діяльності відносним різноманітністю поведінки людей і самоцінністю її процесу" [1].

Науковці виділяють три послідовні фази рекреації [3]:

- "Образ", - відображає характер і структуру рекреаційних потреб і формованої ними вибірковості часу, місць і форм відпочинку;

- "Ситуація", - характеризує систему рекреаційних занять;

- "Слід", - визначає ефективність рекреації, включаючи емоційні аспекти – спогади.

Отже, саме на другій фазі рекреації відбувається відтворення фізичних, інтелектуальних та емоційних сил людини. Виходячи з поставленої мети психологічної служби УДЦ "Молода гвардія" щодо інтелектуального та емоційного розвитку рекреантів нами було вивчено розвиток креативності в підлітковому віці.

Метою дослідження було вивчення особливостей розвитку креативності в підлітків в умовах рекреації. Виходячи з поставленої мети дослідження, нами було проведено діагностику розвитку креативності з підлітками, які відпочивали у УДЦ "Молода гвардія". У дослідженні приймало участь 90 рекреантів віком від 11 до 14 років. Дослідження креативності проводилось за допомогою таких методик: методика П. Торренса, методика "Зірки і хвилі" У. Аве-Лаллемант, методика RAT С. Медника.

Середні показники рівня розвитку структурних компонентів візуальної креативності у підлітків-рекреантів за методикою П. Торренса

Вибірка (N=90)	Показники			
	Продуктивність	Категоріальна гнучкість	Оригінальність	Конструктивна активність
X_{cp}	0,59	0,48	0,41	0,55

За результатами таблиці 1 та рис. 1 ми спостерігаємо, що загальний рівень розвитку візуальної креативності в підлітків має середній та нижче середнього рівня. Розглянемо окремо кожний показник. Так, найвищі оцінки на рівні X_{cp} у досліджуваних отримав показник продуктивності висунення візуальних гіпотез ($X_{cp}=0,59$), але це середній рівень розвитку означеного показника в рекреантів. Тобто, підлітки в роботах доповнювали не всі запропоновані стимули. Це можна пояснити не достатньо розвинутим візуальним мисленням у досліджуваних.

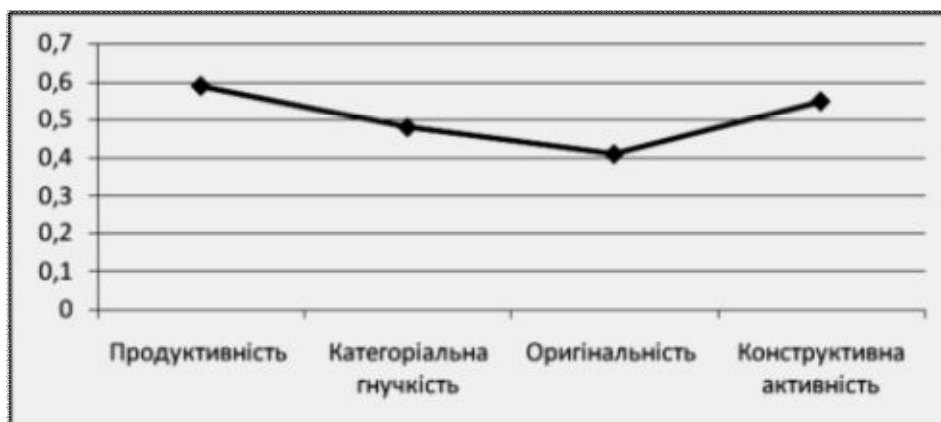

Рис. 1. Розвиток структурних компонентів візуальної креативності у підлітків-рекреантів

Другим за результатами в досліджуваних виступає показник конструктивної активності ($X_{cp}=0,55$) і має середній рівень розвитку. Такі результати пов'язані з розвитком операціональної сфери візуального мислення, який виявляється в підвищенні рівня складності здійснюваної підлітками трансформації (за С.М.Симоненко).

Третім показником за результатами в досліджуваних підлітків є категоріальна гнучкість ($X_{cp}=0,48$). Цей показник знаходиться на рівні розвитку нижче середнього. На останньому місці знаходиться показник оригінальності в підлітків-рекреантів за оцінками ($X_{cp}=0,41$). Саме в підлітковому віці, як зазначає С. М. Симоненко, розширюється категоріальний апарат мислення як на рівні вербалізації, так і на рівні візуалізації. Образ світу підлітка стає семантично багатшим, різноманітнішим, що відбувається завдяки розширенню та ускладненню сфери діяльності підлітків [монографія].

У табл. 2 представлені результати дослідження за методикою "Зірки і хвили" У. Аве-Лаллемант.

Середні показники кількості зображень різних видів у підлітків-рекреантів за методикою "Зірки і хвили" У. Аве-Лаллемант

Вибірка (N=90)	Показники		
	Конкретні	Сюжетні	Метафоричні
X_{cp}	0,63	0,54	0,12

Дані таблиці 2 свідчать про перевагу в роботах підлітків-рекреантів конкретних та сюжетних зображень ($X_{cp}=0,63$ та $X_{cp}=0,54$). Метафоричні зображення займають третю позицію ($X_{cp}=0,12$). Таке домінування видів візуалізації пояснюється активним розвитком концептуального рівня візуального мислення. Кількість використаних конкретних зображень пояснюється через розвиток процесу узагальнення інформації, який у більшій мірі відбувається в образній формі в підлітків. Сприймання навколишнього світу та подальше його творче відображення відбувається сема через створення нових візуальних образів. Також на зміст зображень достатньо впливають і зміни в особистісній сфері, а саме соціальний розвиток, який займає важливе місце в цьому віці.

Одержані результати за методикою RAT С. Медника представлені в табл. 3.

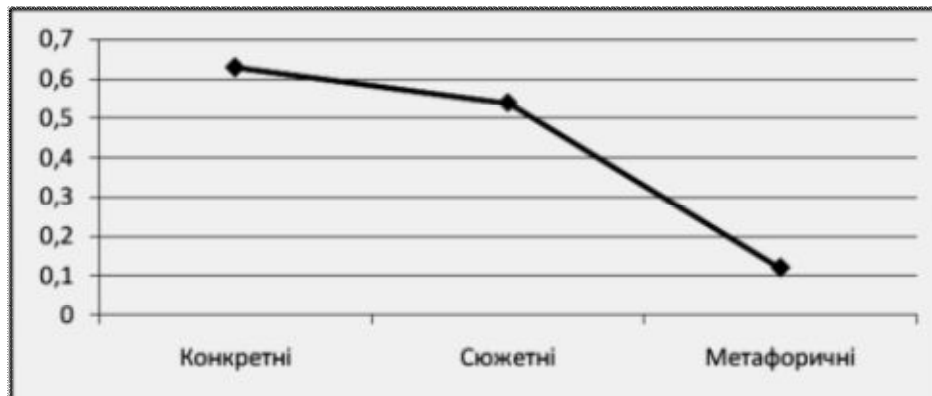

Рис. 2. Розподіл видів зображень у підлітків-рекреантів

Таблиця 3

Середні показники рівня розвитку структурних компонентів вербальної креативності у підлітків-рекреантів за методикою RAT С. Медника

Вибірка (N=90)		Показники		
		Продуктивність	Оригінальність	Унікальність
Рекреанти	Σ	35,2	20,7	12,1
	X	0,39	0,23	0,13

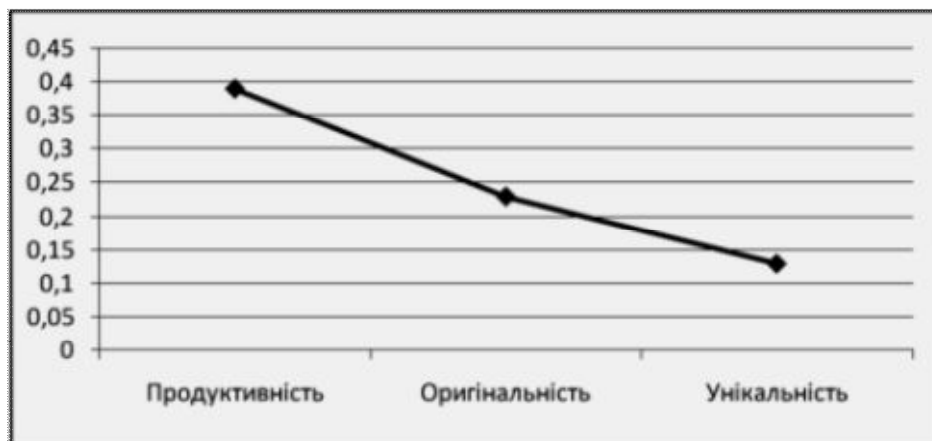

Рис. 3. Розвиток структурних компонентів вербальної креативності у підлітків-рекреантів

Одержані результати за методикою RAT (див. табл. 3) свідчать про середній рівень розвитку вербальної креативності в досліджуваних, що характеризується середнім рівнем розвитку показника вербальної продуктивності підлітків ($X_{cp}=0,39$), нижче середнім рівнем розвитку показника вербальної оригінальності ($X_{cp}=0,23$) та низьким рівнем розвитку показника унікальності ($X_{cp}=0,13$) у досліджуваних рекреантів. Такий розподіл результатів пов'язаний з розширенням кола знань, розвитком вербально-логічного мислення в процесі навчання.

Отже, проведене дослідження дозволило зробити наступні висновки:

1. Розвиток креативності в підлітків-рекреантів має середній рівень.

2. Рівень розвитку візуальної креативності в підлітків-рекреантів має середній та нижче середнього рівень. Розподіл показників візуальної креативності в підлітків-рекреантів має таку тенденцію: на першому місці знаходиться показник продуктивності висунення візуальних гіпотез ($X_{cp}=0,59$), другим є показник конструктивної активності ($X_{cp}=0,55$), третім показником є категоріальна гнучкість ($X_{cp}=0,48$), четвертим є показник оригінальності ($X_{cp}=0,41$).

3. Рівень розвитку вербальної креативності в підлітків-рекреантів має середній рівень. Розподіл структурних компонентів вербальної креативності в досліджуваних наступний: першим показником є вербальна продуктивність ($X_{cp}=0,39$), другим виступає показник вербальної оригінальності ($X_{cp}=0,23$), третім - показник унікальності ($X_{cp}=0,13$).

4. Доведено, що у розвитку візуальної креативності в підлітків-рекреантів домінуючим є процесуальний компонент, а не змістовий. Тобто, в роботах досліджуваних переважають конкретні та сюжетні зображення ($X_{cp}=0,63$ та $X_{cp}=0,54$), практично відсутні метафоричні зображення ($X_{cp}=0,12$). Це пояснюється психологічними особливостями інтелектуального і особистісного розвитку на даному етапі онтогенезу.

Перспективним на майбутнє є розробка психологічного тренінгу з розвитку структурних компонентів креативності в підлітків в умовах рекреаційного закладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бобров А.Н.* Развитие креативности старших школьников путем воздействия на ее личностные корреляты / А.Н.Бобров // Сборник научных трудов Северокавказского государственного технического университета. Серия "Гуманитарные науки" №2 (14), 2005. – [Электронный ресурс] <http://www.ncstu.ru>
2. *Иванюта О.В., Симоненко С.М.* Розвиток візуального мислення підлітків / О.В.Іванюта, С.М. Симоненко. – Одеса: ПНЦ АПН України, 2003. – 275 с.
3. *Квартальнов В.А.* Туризм / [Электронный ресурс] – <http://www.hobbybook.net/7167-turizm-kvartalnov-va.html>
4. *Костюченко О.В.* Реалізація творчого потенціалу особистості як рекреаційна проблема / О.В. Костюченко // Актуальні проблеми психології: Проблеми психології творчості: зб. наук. праць / За ред. В.О. Моляко. – Т.12. – Вип. 6. – Житомир: Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2009. – С. 137-143.
5. *Лейтес Н.С.* Умственные способности и возраст / Н.С. Лейтес. – М.: Просвещение, 1971. – 198 с.
6. *Симоненко С. М., Грек О.М.* Візуальна креативність: діагностика та комп'ютерні технології розвитку: монографія / С. М. Симоненко, О. М. Грек. – Одеса : Фенікс, 2010. – 200 с.
7. *Симоненко С.Н.* Динамика развития интеллектуальной сферы в подростковом возрасте / С.Н. Симоненко // Наука і освіта. – 2000. – № 6. – С. 70-73.
8. *Симоненко С.М.* Психологія візуального мислення: стратегіально-семантичний підхід / С.М. Симоненко. – Одеса: ПНЦ АПН України, 2005. – 320 с.
9. *Фельдштейн Д.И.* Проблемы возрастной и педагогической психологии / Д.И. Фельдштейн – М.: Междунар. пед. акад., 1995. – 366 с.
10. *Холодная М.А.* Психология интеллекта. Парадоксы исследования / М.А.Холодная. – 2-е изд., перераб. и доп. – СПб., 2002. – 272 с.

Подано до редакції 18.11.11
